

Ágnes de Bie-Kerékjártó

∴ Groningeni Egyetem, BTK, Magyar Nyelv és Finnugor Intézet, Hollandia
∴ A.M.de.Bie@rug.nl

MAGYAROK HOLLANDIÁBAN

Hungarians in the Netherlands

A huszadik század eleje óta folyamatosan telepedtek be magyarok Hollandiába. A migráció eredményeként az ország területén szétszórta élő családokból, vegyes házasságban élőkkel és egyedül élő egyénekből származó magyarok, etnikai-kulturális kisebbség keletkezett, melyet máig összetart a közös csoporthoz való tartozás tudata. Életformájukat személyes függetlenség, laza szervezethez, valamint a beilleszkedésre és az identitásőrzésre való kettős törekvés jellemzi. Történetük és jelen helyzetük rövid áttekintésére vállalkozik az alábbi írás.

Kulcsszavak: diaszpóra, hollandiai magyarok, nyugati magyar kulturális szervezetek, interkulturális kommunikáció, kettősségtudat

Napjainkban megközelítőleg 15 000 magyar, illetve magyar származású ember él Hollandiában. Közös lakóterületük nincs, s bevándorlásuk története is generációnként különböző. Összeköti őket azonban a közös csoporthoz való tartozás tudata, s e sajátos identitás megkülönböztető jegyével etnikai-kulturális kisebbséget alkotnak a befogadó ország többségi, őshonos holland lakossága és a nagyszámú egyéb bevándorolt etnikai csoport körében.

Az elmúlt száz évben különböző hullámokban jöttek magyarok Hollandiába. Betelepülésük történelmi események függvényében alakult, s az egymás után érkező csoportok folyamatosan létező magyar diaszpórát teremtettek.

A migráció kezdetét a XX. század elejére tehetjük, az első világháború előtti évekre. Sok munkát kereső magyar vándorolt be s telepedett le akkoriban a szénbányáiról híres dél-hollandiai Limburg tartományban. A magyar bányászok a húszas évek elején Szent Borbála Egyesület néven szervezetet is alapítottak, mely évtizedekig, egészen a bányák bezárásáig működött. Szent Borbála a bányászok védőszentje. A névadásból arra következtethetünk, hogy az alapító magyarok római katolikus vallásúak voltak, akárcsak a helybeliek. Limburg tartomány lakói a mai napig túlnyomórészt római katolikusok.

Ezzel csaknem egy időben nagyszabású, karitatív jellegű eseménysorozat zajlott Hollandia és Magyarország között, mely újabb betelepülők érkezését eredményezte. A húszas évek elején a holland egyházak és a holland Vöröskereszt

komoly erőfeszítéseket tettek arra, hogy támogassák az I. világháborúban tönkrement Magyarországi lakóit, s közülük elsősorban a leggyengébbeket, a gyerekeket. Megsegítésükre nagyszabású humanitárius akciót indítottak, melynek során mintegy 60 000 magyar gyerek nyaralhatott holland családoknál. A holland–magyar gyermekmentő akció „gyermekvonatok” néven vonult be a magyar–holland kapcsolatok történetébe. A humanitárius akció fontos előkészítője és támogatója többek között Adele Opzoomer holland író és magyar származású férje, Antal Géza, a pápai református kollégium professzora, dunántúli református püspök volt. Ugyancsak az ő kezdeményezésükre alakult meg 1919-ben Hágában a Holland–Magyar Társaság, Budapesten pedig a Magyar–Holland Társaság. A máig legendás hírű vonatok 4–19 éves korú gyermekeket vittek pihenés és felerősödés céljából Hollandiába, többségükben lányokat. A gyerekek hónapokat, sőt, esetenként éveket töltöttek holland családoknál, s jelenlétükkel bensőséges közelségbe hozták, megszerettették Magyarországot holland vendéglátóikkal. Sokan közülük végleg kint maradtak, mivel örökbe fogadták őket a holland nevelőszülők. Mások visszatértek ugyan Magyarországra, de felnőttként újra Hollandiába mentek, és ott házasodtak meg, ott telepedtek le. A gyermekvonatok még a harmincas években is közlekedtek, sőt, a II. világháború után újra indultak, egészen 1948-ig, amikor is a magyar kormány végleg leállította őket. A gyermeknyaraltatások folytán több ezer magyar gyerek került Hollandiába a múlt század húszas éveitől kezdve. Felnőtté válva ők alapították meg 1929-ben Amszterdamban a Hungária Klubot. Ez a klub a nyugat-európai magyarság legrégebbi olyan szervezete, mely alapítása óta megszakítás nélkül működik ma is. A hajdani első gyermekvonatok utasai később Hága környékén is aktívan szervezkedtek, s a harmincas években létrehozták egyesületüket, mely a hatvanas évekig állt fenn.

A múlt század első felének magyar betelepülői ma már nem élnek, de hagyatékul meghagyták a később érkezőknek az első magyar szervezeteket. A gyermekvonatosok leszármazottai nem tűntek el egészen, sokan máig fellelhetők. Sok holland, illetve magyar család történetében búvópatakként tovább él a nyaralás vagy örökbefogadás emléke, s időnként váratlanul felszínre tör. Erre szolgáljon példaként személyes tapasztalatomból a következő két eset: Néhány hónappal ezelőtt egy fiatal holland történésszel beszélgettem Hollandiában, a Groningeni Egyetemen. Fel akartam hívni a figyelmét a gyermekvonatokra. Mosolyogva közölte, hogy a téma nem ismeretlen előtte: a nagymamája ilyen vonattal érkezett valaha Hollandiába, ahol aztán a nevelőszülők örökbe fogadták. Nem sokkal e beszélgetés után Kolozsváron tartottam előadást a Nemzetközi Magyarságtudományi Konferencián a magyar irodalom első hollandiai ismertetőjéről, Adele Opzoomerről, akinek munkássága kapcsán szó esett a gyermekvonatokról is. Előadásom után a szekcióelnök, a Szegedi Egyetem egy neves professzora elmondta, hogy az ő édesanyja is járt Hollandiában gyermekvonattal.

A II. világháború utáni években új korszak kezdődött a két ország kapcsolattörténetében. A hagyományosan tanulni érkező egyetemisták, főleg teológusok mellett politikai menekültekkel is kezdett bővülni a hollandiai magyarok csoportja. Ez a generáció is létrehozta a saját szervezeteit. Megtartó közösségi erőként 1948-ban elkezdődött körükben és máig aktívan folyik a magyar nyelvű egyházi (római katolikus és protestáns) lelkigondozás. A holland egyetemeken tanuló magyar egyetemisták és a holland gazdasági életben dolgozó magyar értelmiségiek 1951-ben megalapították a Mikes Kelemen Kört, mely – az alapítók szándékával egybehangzóan – független, nyílt magyar szellemi fórumként működik napjainkban is. Néhány évvel később Hollandia nagy együttérzéssel, szimpátiával foglalt állást az 1956-os magyar forradalom mellett. A menekülteket a hatóságok privilegizált bánásmódban részesítették, de anyagi okok miatt határt szabtak a bevándorlók számának. Végül körülbelül 5000 ember érkezett ide, s nagy részük itt is maradt. Beilleszkedésükhöz, életük újrakezdéséhez sok segítséget kaptak az itteni magyaroktól, akik tolmácsoltak, közvetítettek, kétnyelvű szótárt, nyelvkönyvet írtak részükre. A II. világháború után érkezettek és az 56-os menekültek együtt alkotják a mai hollandiai magyar diaszpóra első generációját.

Az 56-os politikai menekültek nem szabad elhatározásból választottak új hazát, hanem azért, mert a politikai események hatására életútjuk megtört. Érzelmileg nagy árat kellett fizetniük a második hazáért, hiszen egyszerre, szinte egyik napról a másikra változott meg az életük. Idegen nyelvű és kultúrájú környezetbe kerülve magukra maradtak. Elgyökértelenedésük ellensúlyozásaként alapvetően pozitívan viszonyultak Hollandiához, a többségi holland nyelvhez és kultúrához. Meghatározó attitűdjük az integrációra való törekvés volt. Ugyanakkor anyanyelvük, történeti tudatuk, egész magyarországi szocializációjuk maradandóan megkülönböztette őket idegen környezetüktől s összetartó, mozgósító erőként működött. Sima beilleszkedésük mellett kiépítették tehát – a meglévő szervezetek támogatásával – összetartozásuk megélésének szimbolikus és gyakorlati keretét: a Hollandiai Magyar Szövetséget. Az 1957-ben megalakult Szövetség máig a hollandiai magyarság csúciszervezete. E minőségében érdeképviseleti, koordináló és információs feladatokat lát el. Egységbe fogja az ország területét laza hálózatszerűen befonó magyar vallási, kulturális, oktatási és szabadidős szervezeteket, és kapcsolatot tart a holland és – 1989 óta – a magyar politikai vezetéssel, valamint a külföldi magyar szervezetekkel.

Az 56-os fiatalok ma hetven év körüliek. Gyerekeik, vagyis a második generáció, harminc–negyven évesek, a harmadik nemzedéket alkotó unokáik pedig ma gyerekek és tinédzserek.

Statistikai adatok a hollandiai magyar diaszpóráról

	1996	2008
Lélekszám I. 1.	11 454	13 438
Növekedés	130	1026
Növekedés %	1,1%	7,6%
Születés	76	139
Halál	109	115
Bevándorlás	403	1689
Kivándorlás	237	697
Lélekszám XII. 31.	11 584	14 464

A táblázat a 2010-es holland statisztikai évkönyvből való (Statistisch Jaarboek 2010)

Demográfiai változások a hollandiai magyar diaszpórában

Generációk	ELSŐ		MÁSODIK	
	1996	2008	1996	2008
Lélekszám I. 1.	4816	6185	6638	7253
Növekedés	99	953	31	73
Növekedés %	2,1%	15,4%	0,5%	1,0%
Születés	2	4	74	135
Halál	91	86	18	29
Bevándorlás	403	1689	20	32
Kivándorlás	190	622	47	75
Lélekszám XII. 31.	4915	7138	6669	7326

A táblázat a 2010-es holland statisztikai évkönyvből való (Statistisch Jaarboek 2010)

Az első generációnak, vagyis a betelepülők számának 1996 és 2008 közötti 15,4%-os emelkedését mutatja a táblázat. A növekedés okát az elmúlt húsz év politikai változásaiban kell keresnünk, melyek elősegítették a gazdasági mobilitást Magyarország és Hollandia között. A második nemzedék létszámnövekedése is megduplázódott: a 2008-as adatból (1%) leolvashatjuk azt is, hogy emelkedett a vegyes házasságok száma. 2007 májusától a szabad munkavállalás még inkább megkönnyíti a bevándorlást. A jövőben tehát még gyorsabb létszámnövekedés várható.

A legújabb magyar betelepülők különböznek a korábbiaktól: ők saját szabad elhatározásukból hagyták el Magyarországot. Olyan egyének, akik szabadon választanak lakóhelyet, tudatosan életút-korrekcióban, esetleges nyelvváltásban, asszimilációban gondolkodnak.

Megfizetik azonban az alkalmazkodás árát azok is, akik önszántukból jönnek. Nekik is számolniuk kell az „idegenség”-érzésével, melyet egyik oldalról sem lehet könnyen áthidalni. Még akkor sem, ha – akárcsak a korábban érkezettek –, ők is igyekeznek megtanulni hollandul. Kultúra, nyelvismeret, nyelvhasználat és identitás azonban egymást kölcsönösen meghatározó, egymást átható kategóriák. A legtöbb magyar fiatal felnőttként érkezik Hollandiába. Magukkal hozzák magyarországi szocializációjuk fontos eredményeit: anyanyelvüket, történeti tudatukat, értékrendjüket, normáikat, előítéleteiket és elvárásaikat. Magyar anyanyelvük és történeti tudatuk identitásuknak fontos, reflektált részét képezi. Mindezt számtalan hallgatólagos nyelvi konvenció és nem verbális szokás egészíti ki, melyen viselkedésük és beszélgetési stílusuk alapul. A kulturális örökségnek ezt az utóbbi, kevésbé tudatos részét szoktuk mentalitásnak nevezni. A mentalitásnak, vagyis a viselkedés- és kommunikációs kultúrának jelentős csoportösszetartó, illetve csoportmegkülönböztető ereje van. A magyar viselkedés- és kommunikációs kultúrát íratlan szabályok finom és szövevényes hálózata jellemzi. Ennek megfelelően kötelező erejű udvariassági szokások szabályozzák a társalgást, s gazdag relációs nyelvi eszköztár áll a beszélő rendelkezésére. Ide tartoznak különböző köszönés- és megszólításformáik, a tegeződés és magázódás konvenciói, valamint az önmeghatározás, véleménynyilvánítás és bocsánatkérés fontosabb sztereotipikus formái a megfelelő nem verbális viselkedés kíséretében. A magyar kommunikációs kultúrában az emberek közötti viszonyon van a hangsúly, s ennek megfelelően magas a rituális, ceremoniális viselkedésformák értékelése. A csoport összetartozását nyelvi eszközökkel is hangsúlyozni kell. Indirekt szemantikai formák használatosak a csoport érdekének védelmében. Vagyis a magyarok általában nehezen mondanak nemet, kerülik a konfrontációt. Ezzel szemben a holland kommunikációs kultúrában nagyvonalú viselkedési szabályok uralkodnak. A holland nyelv relációs eszköztára egyszerű. Igen elterjedt a tegeződés. Az egyén nagyfokú választási szabadsággal rendelkezik a viselkedés formáját illetően, kevés a kötelezően előírt választási minta, illetve kombináció. A kommunikáció referenciális mutatóján van a hangsúly, a rituális, ceremoniális viselkedésformákat elvetik. Kedvelik a közvetlen szemantikai formák használatát, az asszertív véleménynyilvánítást, a konfrontációt. Az egyén függetlensége, akaratának sérthetatlensége a fontos a nyelvi kifejezésben.

A holland–magyar mentalitásbeli különbségek távolságot teremtenek bevándorlók és befogadók között. Magyarok és hollandok, legalábbis kezdetben, úgy néznek egymásra, mint a másik csoport képviselőjére. Ez a kategorizálás

elkerülhetetlen, és önmagában még nem negatív. A kialakuló dialógusnak tétje egymás elfogadása vagy elutasítása. A legújabb magyar migránsok is jó eséllyel indulnak. A földrajzi mobilitás, mobilizálhatóság, mely Hollandiába hozta őket, szellemi mozgékonyással, rugalmassággal jár együtt. Ez pedig a nyelvtanulási készségnek, a két- vagy többnyelvűségnek, a nyelvhasználat szabadságának, egyszóval a nyelvhez, kultúrához való felszabadult viszonynak, nyitottságnak is tényezője.

A Hollandiai Magyar Szövetség internetes honlapján keresztül aktívan kapcsolatot keres az újonnan érkezett magyarokkal, és praktikus információkkal segíti helyállásukat. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy ez a törekvés sikerrel jár, s egyre többen iratkoznak fel a Szövetség elektronikus körlevelének címlistájára. A Szövetség hetente, tíznaponta tájékoztatja körleveleiben az összes érdeklődő hollandiai magyart a diaszpóra közösségi életének eseményeiről, s évente összefoglaló információs kötetet ad ki. Az újabb generáció új, friss kezdeményezése, az Amszterdami Magyar Szalon 2008 óta működik, s keretében a szervezők havonta egy vasárnap délután magyar témájú, magyar nyelvű kulturális összejöveleteket tartanak. Programjukon váltakozva filmvetítés és élő program: előadás vagy pódiumbeszélgetés szerepel. A városi kultúra attribútumai: film, könyv, kulturális témájú előadások. A programok után lehetőség van kötetlen beszélgetésre, új ismeretségek, barátságok kötésére. A szervezők szabad idejükben önkéntesként dolgoznak, akárcsak a többi magyar szervezet fenntartói.

A hollandiai magyar szervezetek a magyar közösségi élet színtereiként hagyományörző szerepet töltenek be: feladatuknak tartják a csoport identitásának az őrzését, s nagy vallási, nemzeti ünnepek közös ünneplésén át, rendezvényeiken a magyar népi kultúrának és szokásrendszernek a következő generációk számára való áthagyományozására törekednek.

A hollandiai magyar közösségben sok az olyan vegyes házasság, ahol a szülők otthon is hollandul beszélnek egymással. Az ilyen házasságból származó gyermekek nyelvtanítása különleges kihívást jelent. Sok szülő (főleg édesanya) tartja fontosnak, hogy a befogadó ország nyelvének tökéletes elsajátítása mellett a gyerekek származásnyelvüket is a lehető legjobb szinten megőrizhessék, elsajátíthassák. Az otthoni nyelvtanítás a holland nyelvű környezetben nem egyszerű feladat. A szülők segítségére vannak ebben a saját erőből létesített hétvégi magyar iskolák. A 2009–2010-es tanévben körülbelül 120 (fél)magyar származású, 3–14 év közötti gyerek látogatta rendszeresen a hétvégi magyar iskolákat. A hágai magyar óvodában és iskolában a magyar nyelvi foglalkozásokat kiegészítik néptánc-, néprajz-, történelem-, hon- és népismereti órákkal, a kisebbek magyar mesékkal, mondákkal ismerkednek, kézműves-foglalkozásokon, bábjátékokon vesznek részt.

A mai hollandiai magyarság történetének s jelenlegi helyzetének rövid áttekintésével sajátos kulturális modell kialakulását és működését kíséreltem meg felvázolni. Ebben a modellben, mely a hollandiai magyarok szórványhelyzetének keretét képezi, a beilleszkedés és az identitásörzés egymást kiegészítő értéket alkot. A csoport tagjait kétnyelvűség és kettős kulturális kötöttség jellemzi. A „saját” és az „idegen” viszonyában a megoldást nem a problémátlan integrálásban, a saját pozíció feladásában találták meg. A zavartalan beilleszkedés, a jó holland nyelvismeret mellett, fontos része identitásuknak az a törekvés is, hogy a környezetük elismerje, elfogadja és értékelje másságukat.

Hongaren in Nederland

Vanaf het begin van de twintigste eeuw vestigden Hongaren zich in een aantal golven in Nederland. Als gevolg van deze migratie ontstond een Hongaarse diaspora, een etnisch culturele minderheid waarvan de leden gezinnen, gemengde gezinnen en alleenstaanden waren die verspreid in het land leefden. De verbindende kracht binnen de groep is het bewustzijn van de gemeenschappelijke oorsprong. Hun manier van leven wordt gekenmerkt door persoonlijke autonomie, een losse organisatiestructuur respectievelijk het streven naar integratie met behoud van de eigen identiteit. Dit artikel biedt een beknopt overzicht over de geschiedenis van de Hongaarse diaspora in Nederland en over de huidige situatie van deze groep.

Trefwoorden: diaspora, Hongaren in Nederland, Hongaarse culturele organisaties in het Westen, interculturele communicatie, biculturaliteit